

פסקי הלכות והשוכות מפי מורנו הגאון הגדול רבי עמרם פריד שליט"א שו"ת בדיני השבת אבידה

"כי תפגע שור איבך או חמורו תערה השב תשיבנו לו" (כג, ד)
[וראה עוד בענין השבת אבידה - בגיליונות 156, 196, 260, 261]

כסף שנמצא בכספומט

שאלה: מצא כסף בכספומט שבסניף הבנק, האם יכול לקחתו או שצריך לעשות עליו השבת אבידה.

תשובה: לא צריך לעשות השבת אבידה, כיון שהכסף הפקר, ואפ"י אם הוא רק ספק הפקר, לא צריך, וצ"ע למעשה.

מקור: יש לעיין למי שייך הכסף הנמצא בכספומט – האם לבנק, למוצא או למאבד [המושך הקודם], או שהוא בכלל כסף הפקר.

לכאורה היה נראה שהכסף לא שייך למאבד, שהרי הוא לא לקח את הכסף מהבנק, ולפיכך הוא עדיין אינו שייך לו.

ובפשוטו נראה שכסף זה שייך לבעלי הבנק, שכיון שהלקוח המאבד לא זכה בכסף, הרי שכסף זה נשאר בבעלות הבנק.

כפי שהיה קודם לכן. אמנם נראה שאינו שייך לבנק, כיון שתקנון הבנק מורה שמרגע שכסף יוצא לכספומט, שוב אין זה באחריותם, אלא באחריות המושך [המאבד], לכך נראה שכסף זה כבר אינו שייך לבנק.

אמנם, גם אם הכסף כן שייך לבנק, נראה שאינו חייב להחזיר לבנק, שכיון שיש אלפי בעלי מניות בבנק, ובדרך כלל בסכום המציאה אין לכל אחד שווה פרטה, אזי דין האבידה כדין אבידת השותפים, שאם אין שווה פרטה לכל אחד מהשותפים, אין חייבים להשיבה (ב"מ כז: ובחו"מ רס"ב ס"ב).

מאיך גיטא, יש לדון ע"פ דברי הנתבות המשפט (סי' שד"מ ס"ק א, בבאור שיטת הרמב"ם דלהלן), שלווה שייחד למלווה כסף במקום מסוים בהסכמת המלווה, אין המלווה צריך לעשות קניין בכסף, אלא הוא שלו אף ללא קניין. ולדבריו נראה שבנדון דידן הכסף שייך למאבד, כיון שהבנק [המוגדר לו] ייחד את הכסף ללקוח המאבד [המוגדר מלווה], נמצא שהמאבד זכה בכסף. ולפי"ז היה נראה שהמוצא צריך לברר מיהו האיש ששכח שם את הכסף [כמובן שהלקוח המאבד נחשב מלווה רק כאשר הוא ביתרת זכות (פלוס), אך כאשר הוא ביתרת חוב (מינוס), אין הלקוח מוגדר כלוה, אלא הבנק הוא המלווה והלקוח הוא לוה].

ולצד זה, שהכסף שייך למאבד, והמוצא צריך לברר מיהו בעל הכסף, נראה שלא יועיל שהמאבד ייתן את מקום האבידה כסימן, ואע"פ שבעלמא מקום הוא סימן, כאן מקום המציאה לא הוא סימן, מפני שמקום זה הוא המקום שבו הכסף אמור להימצא, ובאופן זה מקום לא הוא סימן, כמבואר בסוגיית רקתא דנהרא (ב"מ כג: חו"מ ס"י רס"ב ס"ט).

אלא המאבד יצטרך לומר מה היה מניין השטרות שנמצאו, ואם יש אפשרות שהמוצא יברר בסניף הבנק מיהו המאבד [עפ"י מצלמות וכד', ולפעמים עפ"י הפתקית שהודפסה למאבד], ומן הסתם המאבד לא יתיימש, כיון שהוא יודע שמקום הכספומט מצולם היטב (ועי' חו"מ ס"י רס"ג) [אך פעמים רבות אינו יכול לברר זאת מטעמי חיסיון הבנק, אך פעמים שאפשר לתת את המציאה לבנק כדי שתעבירה למאבד, כאשר יודעים שהם אכן יעבירוהו, כמבואר באזמרה לשמך (גיליון 261) שאפשר למסור אבידה לשומר אחר].

אך למעשה נראה יותר שהכסף הנשאר בכספומט הרי הוא הפקר, שמאחר והלווה [הבנק] נסתלק מכסף זה, ואין לו עוד אחריות עליו, ומאיך המלווה עדיין לא זכה בו, לפיכך הרי כסף

זה הוא הפקר [וכמו שמצינו בנכסי עכו"ם (ב"ב נד, ועי' רא"ש ב"ק פ"י סי' כא)]. וכן מצינו בהגהות רעק"א על השו"ע (חו"מ סי' קכ ס"א ד"ה שהרי הרשהו בכך) [וז"ל "ואם בא אחר וקדם וזכה בה יש לעיין בזה, דלכאורה י"ל דהוי כזכה מן ההפקר כיון שהלווה סילק ידו מהם והוציאם מרשותו, דהמלווה עדיין לא זכה בהן בקניין שהיו המעות אלו שלו, ויש לדמות לדינא דלקמן (סי' קצד ס"ב)]. שוב מצינו בשיטת"ק (ב"מ עא:) שכתב בשם הרשב"א וז"ל, אם אמר ישראל לגוי הניחם על גבי קרקע והפטר והניחם, איהו אסתלק ליה וישראל לא זכה בהו, וכי הדר שקלינהו ישראל שני מן ההפקר זכה בהו עי"ש וצ"ע לדינא".

ומבואר ברעק"א שאם המלווה אינו לוקח את הכסף שהלווה ייחד לו, הרי הכסף הפקר, והוכיח זאת מדברי הרשב"א (ב"מ עא:), ודלא כדברי הנתה"מ הנ"ל שהמלווה זוכה בזה, ולמעשה נשאר הרעק"א בצ"ע לדינא [ונראה שאף שבנדון דידן המלווה [המושך] לא השאיר שם את הכסף מרצונו, אלא הוא שכחו שם, אעפ"כ הכסף הפקר לדעת הרעק"א, שכיון שלא דאג כראוי לכספו, הוי הפקר].

ונמצא בנדון דידן - לדברי הרעק"א הכסף הפקר, אך לדברי הנתה"מ הנ"ל הכסף שייך למאבד. ולהלכה יש לנקוט כדברי הרעק"א, מפני שדברי הנתה"מ הם רק לבאר את שיטת הרמב"ם (הל' מכירה

פ"ה ה"ד) שמקח נקנה בחוב [כלומר שאדם החייב לחברו כסף, יכול למכור למלווה קרקע או מטלטלין תמורת החוב]. אך לשיטת רוב הראשונים הסוברים שמקח אינו נקנה בחוב (עי' חו"מ סי' קצט ס"ב, סי' רד ס"י, תוס' ב"מ מו: ו-סב:) ביאור הנתבות אינו. ועוד שהנתה"מ עצמו (סי' קצט סק"ב, ובספרו קהלת יעקב אבה"ע"י סי' כח סק"ז) ביאר את דברי הרמב"ם שמקח נקנה בחוב משום שלמפרע הוא קונה, ונקנה לו ע"י כסף ההלוואה ולא כמש"כ בס"י שד"מ. וכן מבואר בנתה"מ (סי' לט סק"י) שגביית חוב צריכה קניין [ונתבאר בסוף קובץ פסקים והוראות (יו"ל ע"י בית הוראה) מדברים הראשונים שגביית חוב צריכה קניין, ועי' ערך שי (חו"מ סי' רצב ד"ה שיחזורים, ובספרו ש"ת תשורת שי"ט ששב שהוכיח מהח"ס שצריך קניין)]. וגם שנראה מדברי הנתה"מ (סי' קצט סק"א, ומדבריו בספרו תורת גיטין דף עה) שהמלווה לא זוכה בחוב ביחוד הלווה בלבד [אמנם מבואר בדבריו (סי' קצט הנ"ל ובתו"ג הנ"ל) שחולק על הרעק"א, וסובר שכסף זה אינו הפקר, דמאחר שהמלווה יכול לגבות חובו רק ממעות אלו, הרי זה נחשב כאפותקי מפורש, ואע"פ שהמלווה עדיין לא זכה בזה, מ"מ אדם אחר לא יכול לקחתם וצריך להשיבם למלווה]. ובנענין מה שהוכיח הרעק"א מדברי הרשב"א, יש לתרץ לשיטת הנתה"מ, שהרשב"א דיבר דוקא במלווה גוי, ולכך יש לחלק].

אמנם יש לדון שאף אם כסף זה הוא הפקר, הבנק יקנה אותו בקניין חצר, כיון שהכספומט שלו. אך למעשה נראה שאינו נקנה בקניין חצר, מפני שאין זה חצר המשתמרת (וראה להלן בדברי הנתה"מ והמקנה והמאירי), וכן מפני שרק חלק מהשטר מונח בחצר (עי' שב שמעתתא, שמעתתא ד פ"ד, ונתה"מ סי' רסח ס"ק ב).

השבת אבידה במכונת פחיות, מכונת תשלום למקווה וכדו'

מצא עודף במכונת אלו

שאלה: אדם מצא כסף בתא העודף שבמכונת פחיות [כגון שהקונה הקודם שכח לקחת את העודף, או שהעודף של הקונה הקודם יצא רק כעת, או שהקודם רצה לקנות פחית, אך הפחית לא יצאה והכסף נתקע במכונה ויצא רק כעת] או במכונת התשלום למקווה, האם יכול לקחתו לעצמו.

תשובה: הכסף שייך למוצא.

מקור: מאחר והקונה הקודם התיימש, אין צריך להחזיר לו את הכסף. ואף אם היה בדעתו לבקש מבעל המכונה שיחזיר לו את כספו, אין זה אלא דרישת פיצוי [שהרי ודאי הוא התיימש מהכסף, כי יודע שכל אחד יכול לקחתו].

וראה להלן ב' טעמים מדוע בעל המכונה לא זכה בכסף.

מצא כסף בתוך מכונת אלו

שאלה: אדם ניגש למכונת פחיות או למכונת תשלום למקווה, וגילה כי נשאר בתוך המכונה זכות מהמשתמש הקודם, האם יכול להשתמש בכסף זה לעצמו.

תשובה: הכסף שייך למוצא, והוא יכול להשתמש בו.

ב' טעמים מדוע בעל המכונה לא זוכה בכסף

[א] מקום זה נחשב **חצר שאינה משתמרת** [באופן הראשון משום שכל אחד יכול לקחת את הכסף, ובאופן הב' משום שהכסף שנשאר במכונה תמיד ישמש את המשתמש הבא]. ואף שכתב הנתה"מ (סי' ר ס"ק ג) שחצר שאינה משתמרת היא רק כשהיא מגולה ללא מחיצות, אבל אם יש מחיצות סביבה הרי היא חצר המשתמרת [ודלא כהמקנה המובא להלן], מכל מקום נראה שנידון דידן נחשב כחצר שאינה משתמרת, כיון ש**שרבים משתמשים שם**, וכמו שחנות נחשבת חצר שאינה משתמרת כיון שרבים מצויים שם (כמבואר בגמ' ב"מ כו ובתוס' שם, ובשו"ע חו"מ סי' רס ס"ה, ובש"ך ס"ק יח). ואף שבאופן שמצא זכות בתוך המכונה, אין אפשרות להוציא את הכסף במזומן, מ"מ כיון שאנשים ישתמשו בכסף שנשאר ע"י כניסה למקווה, הרי זה חצר שאינה משתמרת.

[ב] **באיסורא אתא לידיה** [קודם ייאוש] – כלומר, מאחר שבשעה שהאדם הקודם הכניס את הכסף למכונה [ובאופן הראשון, בשעה שהשאירו שם] **הוא עדיין לא התייאש**, אלא רק לאחר"כ הוא התייאש, הרי זה נחשב "באיסורא אתא לידיה".

ואף שמדובר כאן בחצר, שהמציאה נכנסה לרשותה לפני ייאוש [ייאוש שלא מדעת], אף באופן זה אמרינן "באיסורא אתא לידיה", כמבואר בראשונים (רא"ש פ"ב סי' ט, נמוקי יוסף ב"מ יב: בדפי הרי"ף, ועיין רמב"ם וראב"ד פט"ז מהל' גזילה ואבידה ה"ד, ובש"ך סי' רסח ס"ק ב, ובסי' רסב ס"ק א, ובנתה"מ שם ס"ק א).

אמנם אם המכונה תקולה חייב להחזיר לבעל המכונה. אך אם לא ידוע אם המכונה תקולה או לא, אין צריך לחשוש לכך.

קנה פחית במכונת פחיות ויצאו שתיים

שאלה: אדם קנה פחית במכונת פחיות, ויצאו שתי פחיות במקום פחית אחת, מה יעשה עם הפחית השנייה.

תשובה: הפחית שייכת לבעל המכונה. ולפיכך - אם פרטי בעל המכונה מופיעים על המכונה, יש להחזירה לו. אך אם אין על המכונה את פרטי הבעלים, יש להניח שבעל המכונה מפקיר מראש, ויכול להשתמש בפחית השנייה.

מקור: אם המכונה תקולה והיא מוציאה לכל הקונים שתי פחיות במקום פחית אחת – ודאי שהפחית שייכת לבעל המכונה [ובאופן זה, חייב להודיע לבעל המכונה על התקלה, אפי' אם הוא אינו קונה במכונה, אלא רק ראה במקרה את התקלה הזו, מדין "ראה מים שוטפין ובאין, הרי"ז גודר בפניהם" (ב"מ לא)].

וגם אם המכונה אינה תקולה לגמרי, אלא שמשום מה הקונה הקודם שילם ולא קיבל פחית, וכעת המכונה הוציאה את שתי הפחיות – אף באופן זה הפחית שייכת לבעל המכונה ולא לקונה, מפני שהיא עדיין לא יצאה מרשות המוכר ולא הגיעה ליד הקונה.

ואע"פ שהלקוח הקודם שילם על הפחית, מ"מ אין הפחית נכנסת לבעלות הקונה, מפני שתשלום זה אינו קנין כסף אלא

הוא רק התחייבות לספק את המוצר [ויש לדון מטעם נוסף, שמטלטלין לא נקנים במעות, ואכמ"ל].

אמנם יש לדון שיתכן שאבידה זו נחשבת **אבידה מדעת**, מפני שיש להניח שגם אם היו מודיעים לבעל המכונה שיש שם פחית, הוא לא היה טורח לבוא לקחתה, וממילא זו אבידה מדעת שאין חיוב להשיבה (ב"מ כה; שו"ע סי' רסא ס"ד, רמ"א סי' רס"א). אך יותר נראה שאין זה נחשב אבידה מדעת.

וישנם אופנים **שבעלי המכונה מפקירים מראש** אם יוצא פחית (ועי' ב"מ כב: בעניין תמרי דנתרי). אמנם במכונות רבות הבעלים **משאיר את פרטיו על המכונה**, כדי שיתקשרו אליו במקרים אלו וכיו"ב.

קרטון במיכל מחזור

שאלה: האם מותר לקחת קרטון מתוך מיכל מחזור [כגון שנזקק לו לצורך מעבר דירה וכד'].

תשובה: בעלי מיכל המחזור זוכים בקרטונים המונחים במיכל ע"י קנין חצר. אך ניתן להשתמש בקרטון ולאחמ"כ להחזירו למיכל, כאשר סביר להניח שהבעלים לא מקפידים על כך.

מקור: יש לדון שבאופן שניתן להוציא את הקרטונים בקלות מתוך המיכל [כגון שאין למיכל גג וכד'], הרי זה נחשב כחצר שאינה משתמרת, ואכן כן מבואר במקנה (קו"א סי' ל ס"ק טו) שכתב "והא קי"ל דחצירה אינה קונה אלא בעומד בצדה, או **בחצר המשתמרת לדעתה**, דהיינו **בחצר הנועל והמפתח בידה** אעפ"י שאינו עומד בצדה". ומבואר בדבריו שחצר שאינה נעולה וכל אחד יכול לקחת משם חפצים, אינה נחשבת חצר המשתמרת. **ולדעתו יהא מותר להוציא מהמיכל את הקרטונים** [ומשמע מדבריו שיהא מותר אפי' להוציא את הקרטונים **שבעומק המיכל**].

אמנם דעת הנתה"מ (סי' ר ס"ק ג) ש**חצר שיש לה מחיצות סביב אף שאינה נעולה במנועול נחשב חצר המשתמרת** [וז"ל "והנה מה נקרא אינה משתמרת, נראה דדוקא כשהיא מגולה בלא מחיצות נקרא אינה משתמרת אבל כל שיש מחיצות סביב אף שאינו נעול במנועול נקרא חצר המשתמרת וכן מוכח בגיטין פרק הזורק, וראיה לזה דהא כלים מטעם חצר הוא, כמבואר בשיטה, וא"כ קשה למאן דס"ל דבעינן דוקא בתוכה, א"כ כלי בסימטא אמאי קנה, דהא לאו משתמרת היא, ועומד בתוכה א"א בכלי, אלא ע"כ דמחיצות הכלי כמחיצות החצר וחשיב בחצר המשתמרת". **ויש להעיר על ראיית הנתה"מ מדין "כלי קונה בסימטא"** [עפ"י שיטת הרשב"א (ב"מ ט:)] שכלי קונה מדין חצר], דהנה פליגי הראשונים (ב"מ יא) האם בחצר שאינה משתמרת צריך לעמוד בתוך החצר בצידיה או לא צריך לעמוד בתוך החצר. וראיית הנתה"מ מדין כלי קונה בחצר, שא"א לעמוד בתוך הכלי, אזלא רק לשיטת הראשונים שצריך לעמוד ממש בתוך החצר בכדי לקנות ולא די לעמוד בצד, והיא שיטת הרמ"א בשם הרב המגיד (הל' גזילה ואבידה פ"ז ה"ח, וכו' ברשב"א ב"מ שם, ועי' בראשונים עירובין צב). אך לדעת הראשונים שדי לעמוד בצד החצר [שיטת הריטב"א החדשים (שם), וכן נראה סתימת השו"ע (סי' ר), ועי' נהת"מ (שם בחידושים ס"ק ה, ובשו"ת בית שלמה דלהלן)] ראיית הנתה"מ אינה שייכת. ובשו"ת בית שלמה (דלהלן) ובחלקת יואב (חו"מ סי' ו) חילוק בין חצר לכלי, שאף הסוברים שבחצר צריך לעמוד בתוכו, בכלי ל"צ. וכן מוכח לפי המחנ"א (קנין חצר סי' יא) שאף כלי בלי מחיצות קונה], והסכימו לדבריו הבית שלמה (או"ח סי' סד), הבאר יצחק (או"ח סי' ה), וערוה"ש (סי' ר ס"ב) [ובמאירי (ב"מ יא) נראה שרק בית נחשב חצר המשתמרת].

ולדברי האחרונים הנ"ל, אף שכל אחד יכול לקחת את הקרטונים מתוך המיכל, מ"מ המיכל נחשב כחצר המשתמרת כיון שהוא מגודר במחיצות.

אמנם פעמים רבות אין בעלי המיכל מקפידים על כך, אם האדם יחזיר את הקרטון בסוף השימוש, וכנ"ל.

לתרומות והנצחות ניתן לפנות

לקו בית ההוראה במספר

0733260800 שלוחה 11

הגיליון הודפס ע"י

הרב רוני ליקר, הרב שילה אריאל, הרב

שלמה בלאק והרב נתנאל מן הי"ו

להצלחת ילדיהם בתורה ויר"ש וכל העניינים

מספר הטלפון בבית ההוראה

0733-260-800

להפניית שאלות לרב ולקבלת הגיליון

לחייל - פנו לכתובת

6191265@gmail.com